

**ΔΙΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΤΗΝ ΠΙΣΤΗΝ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ**

Χρήστος Καραγιάννης
Κοσμήτωρ της Θεολογικής Σχολής
Αν. Καθηγητής
του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα Φθιώτιδος κ. κ. Συμεών
Σεβαστοί πατέρες
Κυρίες και κύριοι,

Ευχαριστώ θερμά για την ευγενική και εξόχως τιμητική πρόσκληση να συμμετάσχω στην έναρξη των επετειακών εορτασμών της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος, της τροφού πνευματικής σκήτης, στην οποία άπαντες ανατρέχουμε με φωτεινό οδοδείκτη την προσωπικότητα του ποιμενάρχη και πατέρα μας Σεβ. Μητροπολίτου κ. κ. Συμεών, ο οποίος στοχάζεται, σχεδιάζει και συνθέτοντας υλοποιεί πρωτοβουλίες όπως η πολυσήμαντη σημερινή εκδήλωση που έχει ως σημείο αναφοράς την συμπλήρωση 200 ετών από την έναρξη της Επαναστάσεως του Γένους.

Η σημερινή εισήγηση επιγράφεται “Διά του Χριστού την πίστην την Αγίαν και της Πατρίδος την Ελευθερίαν”. Διαβάζοντας την ανωτέρω φράση αυτονόητα δημιουργείται ένα προκλητικό στοχαστικό δίπολο: Αμφισβήτηση και διακρίβωση. Είναι όντως αληθινή η ανωτέρω ρήση; Απηχεί την ιστορική πραγματικότητα; Εξεγέρθηκε και πολέμησε για την Πίστη στον Χριστό σε άμεση συνάφεια με την Ελευθερία της Πατρίδας αυτό το σκόρπιο ασκέρι, όπως το αποκαλούσαν άπαντες οι λαοί το 1821, των λιγοστών Ελλήνων; Η αλήθεια είναι ότι η εξέταση της Ιστορίας συνιστά, κατά κοινή ομολογία, δύσκολο εγχείρημα. Ο ιστορικός καλείται να διεξαγάγει μία απροκατάληπτη και ελεύθερη έρευνα χωρίς ιδεολογική ερμηνεία, διότι τότε κινδυνεύει

να ακολουθήσει το δρόμο της αυτόχρημα αναίρεσης της ιστορικής επιστήμης και της επιλογής της διαμόρφωσης πολιτικής.

Στο πλαίσιο αυτό ένα από σημαντικότερα ιστορικά γεγονότα, πρωταρχικής σημασίας για τον Ελληνισμό, είναι ο πραγματικός χαρακτήρας της Επανάστασης του 1821. Πρόκειται για μία σημαντική ιστορική στιγμή, μία ημερομηνία σταθμό, καθώς προκάλεσε την αφετηρία του Ελληνικού Κράτους. Ένα τόσο κομβικής σημασίας γεγονός είναι φυσικό να προσελκύει διάφορες ερμηνευτικές προσεγγίσεις οι οποίες διακρίνονται σε δύο κυρίαρχα ρεύματα: α. Εκείνο που αποδέχεται την ιστορικότητα και το περιεχόμενο της ανωτέρω εμβληματικής ρήσης και β. εκείνος που με πνεύμα αμφισβήτησης αποσυνδέει το ρόλο της Ορθοδοξίας και του Κλήρου από την Επανάσταση του 1821, ελέγχει συμπεριφορές κληρικών και απομειώνει ή ακόμα και εκμηδενίζει την προσφορά της Εκκλησίας.

Τόσο στην πρώτη όσο και στη δεύτερη περίπτωση εγκυμονείται ο κίνδυνος της παρεκτροπής σε ιδεολογική ή ιδεοληπτική προσέγγιση, η οποία, σφετεριζόμενη το σημαντικότερο αυτό ιστορικό γεγονός, απευθύνεται κυρίως στη νεολαία, που όμως γοητεύεται περισσότερο από την αμφισβήτηση και την άρνηση. Σε μία εποχή ξέφρενης ταχύτητας όσον αφορά στη μετάδοση της πληροφορίας, οι ανερεισματικές γενικεύσεις ή τα γλωσσικά πυροτεχνήματα, τα ευφυολογήματα χωρίς τεκμηρίωση, είναι ικανά να παρασύρουν τους αδύνατους ή αδιάφορους να προβούν σε υποκειμενικές ιστορικές διαπιστώσεις.

Προσεγγίζοντας λοιπόν μεθοδολογικά το ιστορικό γεγονός της Επανάστασης του 1821, η έρευνα οφείλει να αντιληφθεί το πλαίσιο εντός του οποίου αυτή εκδηλώθηκε. Εστιάζοντας, λοιπόν, ιστορικά στην Προεπαναστατική περίοδο παρατηρείται ότι με την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453 οι Έλληνες διχάσθηκαν όσον αφορά στη στάση τους απέναντι στον κατακτητή. Δύο τάσεις διαμορφώθηκαν: α. Ο συμβιβασμός με τη νέα κατάσταση, κινούμενος ανάμεσα στη μοιρολατρία και την ελπίδα αποκατάστασης και β. Η δυναμική αντίσταση με κάθε δυνατό

μέσο. Την πρώτη τάση εκπροσωπούσαν οι αντιδυτικοί ή ανθενωτικοί, ενώ τη δεύτερη οι ενωτικοί και φιλοδυτικοί. Με την αλληλοπεριχώρηση θεολογίας και πολιτικής, βασικό γνώρισμα του "Βυζαντίου", η σύγκρουση των δύο τάσεων δεν έμεινε στο θεωρητικό επίπεδο, αλλά επηρέασε όλο το φάσμα της ζωής. Συνείδηση των ανθενωτικών ήταν, ότι την ελληνική ταυτότητα δεν την απειλούσαν τόσο οι Οθωμανοί, όσο οι Φράγκοι. Αντίθετα οι φιλενωτικοί είχαν κριτήριά που ήταν προπάντων ενδοκοσμικά εστιάζοντας στην εξωτερική ελευθερία. Η πρώτη τάση διέσωσε την ταυτότητα των Ελλήνων, ενώ η δεύτερη τους διατήρησε σε επαναστατικό βρασμό. Η αντίθεσή τους, χωρίς να γίνεται από τότε αισθητή, λειτούργησε ως σύνθεση. Από αυτή τη σύνθεση προέκυψε η Επανάσταση του 1821. Σε αυτό το πλαίσιο σύνθεσης και αλληλοπεριχώρησης εντάχθηκε η Εκκλησία και οι θρησκευτικές κοινότητες του ελλαδικού χώρου.

Το ιερονομικό δίκαιο των μουσουλμάνων (Σαρία) δεν αναγνωρίζει την ύπαρξη «νομικών προσώπων» (οργανισμών ή θεσμών), όπως η Εκκλησία, ή ο Κλήρος κτλ. Μπορούμε, απλώς, να μιλούμε για τη θέση των εκκλησιαστικών προσώπων στην οθωμανική επικράτεια και, προκειμένου για τους ορθόδοξους, για τη θέση των επισκόπων ως θρησκευτικών ηγετών.

Κάθε κληρικός που εκλέγονταν επίσκοπος παραλάμβανε ένα βεράτιο διορισμού, όπου καταγράφονταν τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του. Το βεράτιο αυτό ήταν προσωπικό, ονομαστικό και δεν αποτελούσε, σε νομικό επίπεδο, δεσμευτικό κείμενο για τους επόμενους από αυτόν, ούτε στοιχούσε υποχρεωτικά προς τα βεράτια των προκατόχων του.

Στην πραγματικότητα, ο Μωάμεθ Β' ο Πορθητής δεν χορήγησε «προνόμια» στην Εκκλησία αόριστα, αλλά προσωπικά στον Σχολάριο ως Πατριάρχη, και μάλιστα όχι επειδή αναγνώριζε την ισχύ του αρχιερατικού του αξιώματος, αλλά επειδή ήταν «μιλέτ μπασίς» (Εθνάρχης/Γενάρχης), δηλαδή θρησκευτικός (και άρα βάσει της Σαρίας) και πολιτικός αρχηγός μιας απροσδιόριστης εθνολογικά κοινότητας. Κάθε μέλος της

κοινότητας «απολάμβανε αυτά τα προνόμια» δια του εθνάρχη του και όχι αυτοτελώς, γιατί πολίτες-χριστιανούς δεν αναγνώριζε το Κοράνι εντός μουσουλμανικού κράτους. Η αλληλεξάρτηση, λοιπόν, Εκκλησίας και χριστιανικής πίστης υπηκόων της αυτοκρατορίας ήταν σχεδόν απόλυτη. Αναφέρεται εν προκειμένω ο όρος «σχεδόν», διότι σταδιακά δημιουργήθηκε μια κάστα χριστιανών αξιωματούχων του οθωμανικού χαλιφάτου με σχετική ανεξαρτησία: οι Φαναριώτες.

Τα «προνόμια» αυτά, μάλιστα, δεν ήταν νομικές προβλέψεις που απέρρεαν από την «πολιτική σύνεση» ή την «αγαθοποιό» προαίρεση των εκάστοτε σουλτάνων. Σε θεσμικό επίπεδο, ήταν φραγμοί απαξιωτικού χαρακτήρα. Στη μουσουλμανική ηθική, περιχαράκωναν μια ομάδα πληθυσμού και την εγκατέλειπαν στην «οικτρή μοίρα του άπιστου» αναγνωρίζοντας το δικαίωμά της στη ζωή ως παράδειγμα προς αποφυγή!

Με το πέρασμα του χρόνου και τη σταδιακή παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι φραγμοί αυτοί άρχισαν να γίνονται συλληπτοί ως "προνόμια" κυριολεκτικώς, αφού εξασφάλιζαν στους χριστιανικούς πληθυσμούς μια ιστορική ταχύτητα διαφορετική από τη διαρκώς πτωτική των μουσουλμάνων. Οι νομικές προβλέψεις αυτές, βεβαίως, δεν αφορούσαν μόνο τους χριστιανούς, αλλά όλους τους djimi (τζιμί), τους λαούς, δηλαδή, της Βίβλου, όπως οι Εβραίοι. Η άσκηση της θρησκευτικής λατρείας τους, η ζωή και η περιουσία τους προστατεύονταν με αντιστάθμισμα την καταβολή ενός φόρου (του κεφαλικού). Οι Οθωμανοί, ειδικότερα στον ελληνικό χώρο, δεν άσκησαν επίσημη πολιτική βίαιου εξισλαμισμού. Η απώλεια εσόδων από την καταβολή του κεφαλικού φόρου ήταν ένας πρακτικός λόγος για να μην ενθαρρύνουν οι Οθωμανοί τη μεταστροφή στο Ισλάμ. Η απαγόρευση βίαιου προσηλυτισμού είχε εισέλθει ως διάταξη ακόμη και στα πατριαρχικά βεράτια ως ασύμβατη με τον ιερό νόμο και ασύμφορη οικονομικά για την οθωμανική εξουσία. Η επίσημη απαγόρευση δεν σημαίνει ότι δεν

υπήρξαν κατά τόπους περιπτώσεις βίαιων εξισλαμισμών.

Έχοντας απέναντί τους αυτήν την πραγματικότητα οι υπόδουλοι λαοί των Οθωμανών, μεταξύ των άλλων και οι Έλληνες, ανέπτυξαν επαναστατικά κινήματα προκειμένου να αποτινάξουν τον κατοχικό ζυγό. Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη είναι περισσότερες από 70 οι εξεγέρσεις και τα επαναστατικά κινήματα που αναπτύχθηκαν καθ' όλη την περίοδο της Οθωμανοκρατίας, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη ανάλογες κινήσεις σε Βενετοκρατούμενες περιοχές.

Τίθεται το ερώτημα αν στα κινήματα αυτά συμμετέχουν ενεργά οι κληρικοί κάθε βαθμού και η μοναχοί και τι ρόλο διαδραματίζουν οι κατά τόπους θρησκευτικές κοινότητες. Θεωρείται αντικείμενο υπό διερεύνηση εάν ο εκκλησιαστικός χώρος, σε όλο του το φάσμα και οι διάφορες θρησκευτικές οντότητες της Αυτοκρατορίας ανέδειξε εκπροσώπους της πολιτικής της συνεργασίας μαζί της, ή επέλεξε την πλευρά της δυναμικής αντίστασης.

Η πολιτική της συνύπαρξης είχε και μια δυναμική διάσταση. Την πίστη στη δυνατότητα βαθμιαίας υποκατάστασης των Οθωμανών στη διακυβέρνηση του Κράτους και τη δημιουργία ενός «Οθωμανικού Κράτους του Ελληνικού Έθνους». Κατά την άποψη αυτή η ανάσταση του Βυζαντίου θα ερχόταν χωρίς επανάσταση, αλλά με τη βαθμιαία διάβρωση του κράτους και την αθόρυβη μεταλλαγή του. Η επανάσταση των Νεοτούρκων (1908) και η επικράτηση του εθνικιστικού φανατισμού στην Οθωμανική Αυτοκρατορία αποσκοπούσε ακριβώς στην επίσχεση των Ρωμηών - Ελλήνων (και των Αρμενίων) στη συνεχώς αυξανόμενη συμμετοχή τους στον κρατικό μηχανισμό.

Από την άλλη πλευρά όμως υπήρχαν απόψεις όπως αυτή του Παλαιών Πατρών Γερμανού, ο οποίος βλέπει την ιστορική πραγματικότητα που βιώνει υπό την ακόλουθη οπτική: “Το Ελληνικόν Έθνος, αφ’ ού υπέκυψεν εις τον βάρβαρον και σκληρότατον ζυγόν της Οθωμανικής τυραννίας, υστερήθη όχι μόνον την ελευθερίαν του, αλλά και παν είδος μαθήσεως...και

ήτον ενδεχόμενον να εκλείψη διόλου από το Έθνος η Ελληνική γλώσσα, εάν δεν την διέσωζεν η Εκκλησία προς ήν οφείλεται και κατά τούτο ευγνωμοσύνη”.

Η Ελληνική Επανάσταση του 1821 ήταν η τελευταία από μια σειρά εξεγέρσεων που άρχισαν από τον 15ο αιώνα. Στην προετοιμασία της Επανάστασης του 1821 συνέβαλε και το κίνημα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού που αναπτύχθηκε από τον 18ο αιώνα. Λέγει χαρακτηριστικά ο Κοραΐς στην επιστολή του προς τον Οδ. Ανδρούτσο το 1824: «...Μόνη η δικαιοσύνη φέρει την ελευθερίαν, την δύναμιν και την ασφάλειαν. Όπλα χωρίς δικαιοσύνην, γίνονται όπλα ληστών, ζώντων εις καθημερινόν κίνδυνον να στερηθώσι την δύναμιν από άλλους ληστάς, ή και να κολασθώσιν ως λησταί από νόμιμον εξουσίαν. Η ανδρεία χωρίς την δικαιοσύνην είναι ευτελές προτέρημα, η δικαιοσύνη, αν εφυλάσσετο από όλους, ουδέ χρείαν όλως είχε της ανδρείας. Και αυτή του Θεού η παντοδυναμία ήθελ' είσθε χωρίς όφελος διά τους ανθρώπους, αν δεν ήτον ενωμένη με την άπειρον δικαιοσύνην του...». Και συνεχίζει: «Μόνον του Ευαγγελίου η διδαχή εμπορεί να σώση την αυτονομίαν του Γένους, όταν μάλιστα κηρύττεται από ποιμένας φίλους της αληθείας και της δικαιοσύνης». Τέλος στην επιστολή του προς τον Κουντουριώτη γράφει το 1824: «...Τούτο παρακαλώ να τους παραγγείλετε να πράττωσιν εις το εξής, παριστάνοντες εις αυτούς, ότι πολεμούν όχι μόνον υπέρ πατρίδος, αλλά και υπέρ πίστεως».

Η Επανάσταση όμως προετοιμάστηκε ως επί το πλείστον από την Φιλική Εταιρία, τα μέλη της οποίας δημιούργησαν επαναστατικές εστίες από την Μολδοβλαχία μέχρι την Κρήτη. Πολλά διαπρεπή και μη μέλη της Φιλικής Εταιρείας ήταν κληρικοί. Πέραν τούτου, αρκετοί συμμετείχαν στη διαδικασία της μνήσεως των νέων μελών στα μυστικά της Εταιρείας. Ο υποψήφιος προς μύηση έπρεπε προηγουμένως να έχει την προφορική, ή γραπτή συμμαρτυρία εξομολόγου ιερέα, ότι είναι θρησκευτικά άψογος. Από το σύνολο των 200 περίπου Αρχιερέων 81 ήταν μέλη της Φιλικής Εταιρείας.

Στις περιοχές που επαναστάτησαν συγκαταλέγονται η Πελοπόννησος, η Στερεά Ελλάδα, τα περισσότερα νησιά του Αιγαίου, η Κρήτη, περιοχές της Ηπείρου και της Θεσσαλίας, περιοχές της Μακεδονίας και η Κύπρος. Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ιω. Μακρυγιάννης απαντώντας σε εκείνους που διατείνονται ότι οι υπόδουλοι λαοί ζούσαν ευτυχισμένοι με τους κατακτητές και ευημερούσαν: «...Η τυραγνία των Τούρκων - την δοκιμάσαμε τόσα χρόνια - δεν υποφέρονταν πλέον. Και δι' αυτήνη την τυραγνία, οπού δεν ορίζαμεν ούτε βίον ούτε τιμή ούτε ζωή (ξέραμεν κι' ότ' ήμασταν ολίγοι και χωρίς τα' αναγκαία του πολέμου) αποφασίσαμεν να σηκώσομεν άρματα εναντίον της τυραγνίας. Είτε θάνατος είτε λευτεριά». Και συμπληρώνει «Όταν σηκώσαμεν την σημαίαν εναντίον της τυραγνίας ξέραμεν ότι είναι πολλοί αυτείνοι και μαχητικοί κι' έχουν και κανόνια κι' όλα τα μέσα. Εμείς ούλα είμαστε αδύνατοι. Όμως ο Θεός φυλάγει και τους αδύνατους, κι' αν πεθάνωμεν πεθαίνομεν δια την Πατρίδα μας, δια την Θρησκείαν μας και πολεμούμεν όσο μπορούμε εναντίον της τυραγνίας κι' ο Θεός βοηθός...».

Παρά την προσπάθεια καταστολής από τη πλευρά του Σουλτάνου, η Επανάσταση κατάφερε να επιζήσει οδηγώντας μετά από μία σειρά διεθνών συνθηκών μεταξύ 1827 και 1832 στη δημιουργία του πρώτου ανεξάρτητου Ελληνικού Κράτους. “Είναι θέλημα Θεού. Είναι κοντά μας και βοηθάει, γιατί πολεμάμε για την πίστι μας, για την πατρίδα μας, για τους γέρους γονιούς, για τα αδύνατα παιδιά μας, για την ζωή μας, την λευτεριά μας...” αναφέρει στους συναγωνιστές του ο Θ. Κολοκοτρώνης, ενώ ο Κωνσταντίνος Κανάρης περιγράφει: «Μία δύναμις με άρπαξε από την λιτανεία πριν φύγουμε από τα Ψαρά για την Χίο. Μία δύναμις θεϊκή με γιγάντωσε...Αυτή η θεία δύναμις μου έδωσε θάρρος δια να φθάσω με το πυρπολικό μου στην Τουρκική Ναυαρχίδα...Οι Τούρκοι ήταν τόσοι ώστε εάν έπτυνον επάνω μας θα μας έπνιγαν αναμφιβόλως...Εις το όνομα του Κυρίου φώναξα εκείνη τη στιγμή. Έκανα τον σταυρό μου και πήδηξα στη βάρκα. Οι φλόγες του πυρπολικού μεταδόθηκαν στην Ναυαρχίδα που τινάχθηκε στον

αέρα και παρέσυρε στον θάνατο χιλιάδες Τούρκους...».

Ποιος όμως είναι ο φόρος αίματος που κατέβαλε ο Κλήρος; Σαράντα δύο (42) Αρχιερείς υπέστησαν ταπεινώσεις, εξευτελισμούς, φυλακίσεις, διώξεις κάθε είδους, βασανιστήρια, εξορίες κ.λπ. Δύο Οικουμενικοί Πατριάρχες (ο Γρηγόριος Ε΄ και ο Κύριλλος ΣΤ΄) και 45 Αρχιερείς (Μητροπολίτες) εκτελέστηκαν ή έπεσαν σε μάχες. Κατά τον Γάλλο πρόξενο Πουκεβίλ, οι κληρικοί που σκοτώθηκαν στον Αγώνα ανέρχονται συνολικά σε 6.000. Στο πρώτο έτος των συγκρούσεων στην Πελοπόννησο, οι Επίσκοποι συχνά καλούνταν να αναλάβουν την ηγεσία στο πολιτικό αλλά και στο πολεμικό πεδίο.

Οι διάφορες διακηρύξεις που έκαναν οι επαναστάτες περιείχαν τα ονόματα τουλάχιστον ενός ή δύο Επισκόπων και μερικών κληρικών. Στη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης αναφέρονται χαρακτηριστικά ο Ρώγων Ιωσήφ στο Μεσολόγγι, ο Αθανάσιος Διάκος στην Αλαμάννα, ο Ησαΐας Σαλώνων στην μάχη της Αλαμάννας, ο Έλους Ανθιμος με τον Βρεσθένης Θεοδώρητο, οι οποίοι πολέμησαν στην πολιορκία της Τριπόλεως, ο αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαίος ή Παπαφλέσσας που θανατώθηκε μαχόμενος στο Μανιάκι λέγοντας χαρακτηριστικά “...Έλληνες ποτέ μην ξεχνάτε το χρέος σε Θεό και σε Πατρίδα! Σ’ αυτά τα δύο σας εξορκίζω ή να νικήσουμε ή να πεθάνουμε κάτω από την Σημαία του Χριστού», ο Παπαγιώργης από το Περθώρι με δικό του μικρό σώμα πολεμιστών θανατώθηκε επίσης στο Μανιάκι, ο Ανθιμος Γαζής αρχηγός της Επανάστασης στο Πήλιο, ο Θεόφιλος Καϊρης που ύψωσε τη σημαία της Επανάστασης στην Άνδρο και μετείχε στην αποτυχημένη εκστρατεία στον Όλυμπο, ο Νεόφυτος Καρύστου στον οποίο ο Δημήτριος Υψηλάντης ανέθεσε την εκστρατεία κατά της Καρύστου, τον Νεόφυτο Ταλαντίου και τον Δημήτριο Παπατσώρη. Από τους 200 αρχιερείς επώνυμα έλαβαν μέρος 73, δηλαδή 36,5%. Βασανίσθηκαν, φυλακίσθηκαν 42, δηλαδή 21,0% και θανατώθηκαν στα πεδία της μάχης 45, δηλαδή 22, 5% Συνολικά 80% των αρχιερέων συμμετείχαν στην Ελληνική Επανάσταση.

Εξετάζοντας τον ρόλο των Ι. Μονών στην Επανάσταση, παρατηρείται ότι Ηγούμενοι τέθηκαν επικεφαλής ένοπλων σωμάτων. Αρκετά είναι τα παραδείγματα, των οποίων η δράση έχει εξεταστεί σε επιφανειακό επίπεδο. Ενδεικτικά αναφέρονται: α. Ο ηγούμενος της Ι. Μονής Πρέβελη Μελχισεδέκ Τσουδερός ηγήθηκε επαναστατικής ομάδας και σκοτώθηκε στο Πολεμάρχι Κισσάμου. β. Ο ηγούμενος της Ι. Μονής Ταξιαρχών Αγίου Σάββας Βερσοβίτης συμμετείχε στη σύσκεψη της Βοστίτσας και από την ίδια Ι. Μονή προέρχονταν ο αγωνιστής ιερομόναχος Παφνούτιος Ρούβαλης. γ. Στο στρατιωτικό σώμα του Σωτήρη Χαραλάμπη υπηρετούσαν δέκα οπλοφόροι μοναχοί της μονής Φενεού, συντηρούμενοι με έξοδα της μονής.

Πολλές Ι. Μονές συνέδραμαν οικονομικά τον Αγώνα: Η Ι. Μονή Ταξιαρχών προσφέρει σε τακτά χρονικά διαστήματα χρήματα: το 1821: 4900 γρόσια, το 1822: 8000 γρόσια, το 1823: οκτώ οκάδες και εκατόν εβδομήκοντα δράμια ασήμι-σκεύη ιερά, το 1824: 2500 γρόσια, ενώ από άλλες αποσπώνται βιαίως τα εφόδια από τους αγωνιστές, όπως έπραξε ο Κολοκοτρώνης το 1824 από την Ι. Μονή Αγίας Ελεούσας στην Ηλεία και ο ηγούμενός της απουσίαζε για να μην τα δώσει. Μοναστηριακοί πόροι αξιοποιούνται για τη συντήρηση σχολείων: Το αθωνικό μετόχι του Αγίου Γεωργίου στην Σκύρο έδιδε 1000 γρόσια το χρόνο για τα σχολεία του νησιού, χωρίς να λείπουν και τα εμπόδια για την εκποίησή τους.

Η Ι. Μονή του Οσίου Λουκά, μετά τη σύσκεψη του Μητροπολίτη Σαλώνων, στα μέσα Μαρτίου του 1821, με τους οπλαρχηγούς της περιφέρειας, Αθανάσιο Διάκο κ.ά., κατέστη επαναστατικό κέντρο και χώρος κατασκευής φυσεκιών. Στην ίδια περιοχή και στο Μοναστήρι του Αγίου Νικολάου Πέτρας είχε στήσει το στρατηγείο του ο Δημήτριος. Λίγο πιο δυτικά, ο αρχιστράτηγος της Ρούμελης Γεώργιος Καραϊσκάκης είχε ως ορμητήριό του τη Ι. Μονή Παναγίας Προυσού της Ευρυτανίας. Το Μοναστήρι του Ομπλού Πατρών ήταν στρατηγείο των επαναστατών της περιοχής.

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης ξεκίνησε τον απελευθερωτικό αγώνα του από την εκκλησία αναφέροντας: «Μάχου υπέρ πίστεως και Πατρίδος...Είναι καιρός να αποτινάξωμεν τον αφόρητον ζυγόν, να ελευθερώσωμεν την Πατρίδα, να κρημνίσωμεν από τα νέφη την ημισέληνον, δια να υψώσωμεν το σημείον, δι' ου πάντοτε νικώμεν, λέγω τον Σταυρόν...». Μέσα στον Ι. Ναό των Τριών Ιεραρχών του Ιασίου έλαβε το πολεμικό ξίφος από τον Μητροπολίτη Μολδαβίας Βενιαμίν Κωστάκη, ο οποίος ευλόγησε τη σημαία του αγώνα του. Τότε ανέφερε: “«Είναι καιρός...να κρημνίσωμεν από τα νέφη την Ημισέληνον διά να υψώσωμεν το σημείον, δι' ού πάντοτε νικώμεν, λέγω τον Σταυρόν και ούτω να εκδικήσωμεν την πατρίδα και την ορθόδοξον ημών πίστιναπό την ασεβή των ασεβών καταφρόνησιν»;

Το τίμημα για τα μοναστήρια ήταν μεγάλο. Πολλές μονές καταστράφηκαν ή λεηλατήθηκαν για αντίποινα στην βοήθεια που παρείχαν στην Ελληνική Επανάσταση. Ενδεικτικά παραδείγματα αποτελούν: Η Ι. Μονή Τιμίου Προδρόμου Σερρών, όπου δύο μοναχοί πέθαναν από ξυλοδαρμό, τρεις φυλακίσθηκαν και ο ηγούμενος απήχθη στην Κωνσταντινούπολη. Η Ι. Μονή Αγίας Ελεούσας της Ηλείας, η οποία καταστράφηκε το 1826 από τον Ιμπραήμ.

Κλείνοντας, ιδιαίτερης μνείας οφείλει να τύχει η αρωγή της Εκκλησίας στην εκπαίδευση των Ελλήνων μέσα από τη διδασκαλία ή τη συγγραφή εγχειριδίων, η οποία συνιστά πεδίο ερεύνης για την επιστημονική κοινότητα. Λόγιοι, σχολεία, χειρόγραφα, βιβλία, πνευματική κίνηση έχουν ως αφετηρία σε αρκετές περιπτώσεις τον εκκλησιαστικό χώρο. Στις μέχρι σήμερα γνωστές πηγές καταγράφεται ότι από την Μεγάλη του Γένους Σχολή ως το κοινό σχολείο του τελευταίου χωριού του ευρύχωρου ελληνισμού η Εκκλησία αναδεικνύεται σε κινητήρια δύναμη. Ιδρύματα όπως η Ακαδημία της Πάτμου, η Πατμιάς, η Αθωνιάδα, σχολεία στην Αθήνα, στην Ήπειρο, στην Μακεδονία, συνιστούν χώρους καλλιέργειας της εληνικής παιδείας και γλώσσας. Ο ρόλος των ανωτέρω κέντρων εκπαίδευσης ήταν εξόχως

σημαντικός και οι τάσεις που καλλιεργήθηκαν σε αυτά εμπλούτισαν το μορφωτικό επίπεδο των Ελλήνων και απετέλεσαν το πρώτο ανθρώπινο δυναμικό, που στελέχωσε τις υπηρεσίες του πρώτου Ελληνικού Κράτους.

Ας κρατήσουμε ως επίλογο την επιβεβαίωση του Μακρυγιάννη: «...Κι' αν είμαστε ολίγοι...παρηγοριώμαστε μ' έναν τρόπον, ότι η τύχη μας έχει τους Έλληνες πάντοτε ολίγους. Ότι αρχή και τέλος, παλαιόθεν και ως τώρα, όλα τα θερία πολεμούν να μας φάνε και δεν μπορούνε, τρώνε από μας και μένει και μαγιά. Και ολίγοι αποφασίζουν να πεθάνουν, κι' όταν κάνουν αυτείνη την απόφασιν, λίγες φορές χάνουν και πολλές κερδαίνουν...».

«...Τούτην την πατρίδα την έχομεν όλοι μαζί, και σοφοί κι' αμαθείς και πλούσιοι και φτωχοί και πολιτικοί και στρατιωτικοί και οι πλέον μικρότεροι άνθρωποι, όσοι αγωνιστήκαμεν, αναλόγως ο καθείς, έχομεν να ζήσωμεν εδώ. Το λοιπόν δουλέψαμεν όλοι μαζί, να την φυλάμε κι' όλοι μαζί και να μη λέγη ούτε ο δυνατός «εγώ», ούτε ο αδύνατος. Ξέρετε πότε να λέγει ο καθείς «εγώ»; Όταν αγωνιστή μόνος του και φκειάση, ή χαλάση, να λέγη εγώ, όταν όμως αγωνίζονται πολλοί να φκειάνουν, τότε να λένε «εμείς». Είμαστε εις το «εμείς» κι' όχι εις το «εγώ». Και εις το εξής να μάθωμεν γνώση, αν θέλωμεν να φκειάσωμεν χωριόν, να ζήσωμεν όλοι μαζί....».